

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

CARL OTTO LENZ

της 14ης Απριλίου 1994 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

A — Εισαγωγή

1. Ο Social Security Commissioner υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ¹, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως.

2. Η αιτούσα της κύριας δίκης (στο εξής: αιτούσα) ζητεί προσαύξηση της συντάξεως γήρατος που λαμβάνει, λόγω του συζύγου της, τον οποίον συντηρεί. Η αίτησή της αυτή απορρίφθηκε με το αιτιολογικό ότι δεν πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις, και συγκεκριμένα τις πρόσθετες προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί μια γυναίκα, προκειμένου να λάβει προσαύξηση της συντάξεώς της λόγω συντηρουμένου συζύγου, πέραν των προϋποθέσεων που ισχύουν για τον άνδρα ο οποίος ζητεί προσαύξηση της συντάξεώς του για τη συντηρούμενη σύζυγό του.

3. Οι διατάξεις που διέπουν τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση προσαυξήσεως της συντάξεως γήρατος λόγω συντηρουμένου συζύγου περιέχονται στα άρθρα 45 και 45 A του Social Security Act 1975². Το άρθρο 45 ρυθμίζει τις προϋποθέσεις χορηγήσεως της προσαυξήσεως που πρέπει να πληροί ο βαρυνόμενος με τη διατροφή της συζύγου του σύζυγος και το άρθρο 45 A τις προϋποθέσεις για τη σύζυγο που υπέχει την ανάλογη υποχρέωση.

Το άρθρο 45 A ορίζει τα εξής:

«1. Οσάκις καταβάλλεται σε γυναίκα σύνταξη γήρατος κατηγορίας A για περίοδο:

a) η οποία άρχισε αμέσως με τη λήξη της περιόδου για την οποία η συνταξιούχος δικαιούτο προσαύξηση του επιδόματος ανεργίας, ασθενείας ή αναπηρίας (...) (προσαυξήσεις για συντηρούμενα ενήλικα πρόσωπα) και

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

1 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

2 — Κρίσιμο για την εκτίμηση της προκειμένης υπόθεσης είναι το κείμενο των διατάξεων όπως τροποποιήθηκαν το 1984. Για λόγους πληρότητας αναφέρω ότι τα άρθρα 45 και 45 A του Social Security Act 1975 καταργήθηκαν από τις 8 Ιουλίου 1992 και αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 83 και 84 του Social Security Contributions and Benefits Act 1992, που έχουν παρόμοιο περιεχόμενο.

b) κατά τη διάρκεια της οποίας πληρούνται οι προϋποθέσεις ενός των στοιχείων a ή b της παραγράφου 2 κατωτέρω (χωρίς διακοπή),

πονται για την περίπτωση της προσανξήσεως της συντάξεως ενός άνδρα.

η εβδομαδιαία σύνταξη κατηγορίας A της συνταξιούχου αυξάνεται κατά το ποσό που ορίζεται (...) για τη σύνταξη αυτή.

Είναι αναμφισβήτητο ότι συντρέχει διάκριση.

2. Οι προϋποθέσεις που μνημονεύονται ανωτέρω υπό 1b είναι οι ακόλουθες:

5. Η αιτούσα φρονεί ότι αυτή η διάκριση αντιβαίνει προς την οδηγία 79/7 και ιδίως προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, το οποίο ορίζει τα εξής:

a) η συνταξιούχος πρέπει να διαμένει με τον σύζυγό της,

«Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

b) η συνταξιούχος πρέπει να συνεισφέρει με τη σύνταξή της για τη συντήρηση του συζύγου της κατά ποσό τουλάχιστον ίσο προς το ανωτέρω εβδομαδιαίο ποσό, ο δε σύζυγός της να μην έχει εβδομαδιαία εισοδήματα υπερβαίνοντα το ποσό αυτό.

— (...)

— (...)

3. (...)

4. Οι προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 45 A, παράγραφος 1, ουδόλως προβλέ-

— τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσανξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου πρόσωπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας

και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.»

6. Ο καθού υποστηρίζει, αντιθέτως, ότι οι επίμαχες διατάξεις καλύπτονται από την παρέκκλιση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας, το οποίο προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της:

(...)

δ) τη χορήγηση προσαυξήσεων επί μακροχρονίων παροχών αναπηρίας, γήρατος, εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθένειας για την προστατευόμενη σύζυγο».

7. Το δικαστήριο ενώπιον του οποίου ήχθη η διαφορά της κύριας δίκης υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

1) Στην περίπτωση όπου ένα κράτος μέλος έχει θεσπίσει χωριστές διατάξεις για τον

άνδρα συνταξιούχο που αιτείται προσαύξηση λόγω συντηρουμένης συζύγου και για τη γυναίκα συνταξιούχο που ζητεί προσαύξηση λόγω συντηρουμένου συζύγου, έχει η παρέκκλιση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 79/7 την έννοια ότι επιτρέπει στο κράτος μέλος να επιβάλλει αυστηρότερες προϋποθέσεις για τη γυναίκα αιτούσα από ό, τι για τον άνδρα αιτούντα;

2) Συγκεκριμένα, μπορεί το κράτος μέλος να επιβάλλει προϋποθέσεις όπως αυτή του άρθρου 45 Α του Social Security Act του 1975, ότι δηλαδή αμέσως πριν από την ημερομηνία κατά την οποία η γυναίκα συνταξιούχος αποκτά το δικαίωμα συντάξεως γήρατος πρέπει να έχει ήδη δικαίωμα προσαυξήσεως του επιδόματος ανεργίας, της παροχής ασθενοείας ή της συντάξεως αναπηρίας για τον εν λόγω σύζυγο, ενώ δεν επιβάλλεται τέτοια προϋπόθεση για τον άνδρα ο οποίος ζητεί προσαύξηση της συντάξεώς του λόγω συντηρουμένης συζύγου;

3) Αν, κατόπιν των απαντήσεων στα ερωτήματα 1 και 2, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξετάσει αν η εθνική νομοθεσία τηρεί την αρχή της αναλογικότητας κατά το κοινοτικό δίκαιο ώστε να καλύπτεται από την εξαίρεση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 79/7, ποια συγκεκριμένα κριτήρια πρέπει να εφαρμόσει το εθνικό δικαστήριο;

8. Στη διαδικασία μετέχουν η αιτούσα, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή.

9. Στο πλαίσιο της νομικής εκτιμήσεως θα επανέλθω στα επιμέρους πραγματικά περιστατικά και επιχειρήματα των διαδίκων.

B — Η γνώμη μου επί της υποθέσεως

10. Στην προκειμένη υπόθεση υπάρχει μια σειρά από πραγματικά περιστατικά που δεν αμφισβητούνται. Συγκεκριμένα, η αιτούσα υπάγεται στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, το οποίο ορίζεται στο άρθρο 2, διότι ανήκει στον «ενεργό πληθυσμό» ή στους «συνταξιούχους». Τα πραγματικά περιστατικά υπάγονται στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής, όπως προσδιορίζεται στο άρθρο 3 της οδηγίας, αφού πρόκειται για παροχές που μπορούν να χορηγηθούν στο πλαίσιο ενός νομικού συστήματος παροχών γήρατος.

11. Όλοι ανεξαιρέτως οι διάδικοι συμμερίζονται την άποψη ότι το άρθρο 4 της οδηγίας είναι ένας βασικός κανόνας, που αριθμεί ενδεικτικώς ορισμένους τομείς, στους οποίους πρέπει να εφαρμόζεται η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως. Αντιθέτως, το άρθρο 7 της οδηγίας επιτρέπει στα κράτη μέ η

να εξαιρούν ορισμένες έννομες καταστάσεις από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Σύμφωνα προς τον σκοπό της οδηγίας, που είναι η προοδευτική εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ως προς την κοινωνική ασφάλιση, αυτή η δυνατότητα εξαιρέσεως δεν πρόκειται να είναι χρονικά απεριορίστη. Γι' αυτό τον λόγο το άρθρο 7, παράγραφος 2, επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβαίνουν περιοδικά στην εξέταση των θεμάτων που εξαιρούνται κατά την παράγραφο 1, «προκειμένου να εξακριβώσουν αν δικαιολογείται, λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικής εξέλιξης, η διατήρηση των εν λόγω εξαιρέσεων» καθώς και να ενημερώνουν σχετικώς την Επιτροπή³.

12. Το κεντρικό ερώτημα της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως έγκειται στο εάν μια διάταξη νόμου όπως εκείνη του άρθρου 45 A, παράγραφος 1, του Social Security Act του 1975, με τη μορφή που είναι κρίσιμη για την παρούσα υπόθεση, καλύπτεται από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 79/7, με αποτέλεσμα να εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

13. Η αιτούσα ισχυρίζεται, κατ' ουσίαν, ότι οι εισάγουσες διάκριση προϋποθέσεις κτήσεως του δικαιώματος δεν καλύπτονται από την εξαίρεση που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η εξαίρεση αυτή πρέπει, κατά την άποψη της αιτούσας, να ερμηνεύεται στενά⁴. Η εν λόγω εξαίρεση αποκλείει από το πεδίο

3 — Βλ. άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας.

4 — Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1986 στην υπόθεση 152/84, Marshall (Συλλογή 1986, σ. 723), και απόφαση της 15ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 222/84, Johnston (Συλλογή 1986, σ. 1651).

εφαρμογής της οδηγίας μόνο τη χορήγηση στον σύζυγο προσαυξήσεων της συντάξεως, λόγω προστατευόμενης συζύγου. Εφόσον προβλέπονται προσαυξήσεις και για τον προστατευόμενο σύζυγο, το καθεστώς των προσαυξήσεων εκφεύγει από το πεδίο εφαρμογής της παρεκκλίσεως, με αποτέλεσμα να εφαρμόζεται η γενικότερη διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, που επιτάσσει την κατάργηση κάθε διακρίσεως σε σχέση με τη ρύθμιση των προσαυξήσεων λόγω συζύγου. Εξάλλου, απαγορεύεται η εισαγωγή οποιασδήποτε νέας διακρίσεως εντός του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας.

14. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει, αντιθέτως, ότι η επίδικη ρύθμιση καλύπτεται από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας. Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι η ερμηνεία που υποστηρίζει η αιτούσα καθιστά την παρέκκλιση του άρθρου 7 κενή περιεχομένου⁵. Η ερμηνεία που έχει τελικά ως αποτέλεσμα ότι ένα κράτος μέλος δεν μπορεί πλέον να επικαλείται το άρθρο 7, όταν θεσπίζει κάποια διάταξη προς όφελος συγκεκριμένων κατηγοριών γυναικών, καθιστά την παρέκκλιση αυτή κενή περιεχομένου αφού θα υποχρέωνε το οικείο κράτος μέλος να αναδιαρθρώσει πλήρως αυτή την κατηγορία παροχών, η οποία, δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας, εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της.

15. Κατά την άποψη της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, το αποτέλεσμα αυτό θα αντέβαινε προς τον σκοπό της οδηγίας, ο οποίος είναι η προοδευτική εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ως προς την κοινωνική ασφάλιση, αφού θα προέτρεπε

τελικά τα κράτη μέλη να διατηρήσουν το status quo.

16. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου περιγράφει τη διαδικασία θεσπίσεως των επίδικων προϋποθέσεων ως εξής: Μετά από μια τροποποίηση της νομοθεσίας, που πραγματοποιήθηκε το 1984 με σκοπό την προσαρμογή της εσωτερικής έννομης τάξεως στις επιταγές της οδηγίας 79/7, χορηγήθηκαν στις γυναίκες, κατ'εφαρμογή του άρθρου 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, προσαυξήσεις επί παροχών ασθένειας, αναπηρίας και ανεργίας λόγω προστατευόμενου συζύγου. Εξαιτίας του τότε ισχύοντος νομικού καθεστώτος, οι γυναίκες που λάμβαναν τις παροχές αυτές θα υφίσταντο σημαντική απώλεια εισοδήματος κατά τη συμπλήρωση της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι, όταν τέθηκε σε ισχύ η οδηγία 79/7, χορηγήθηκαν, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', προσαυξήσεις επί παροχών γήρατος μόνο στους έγγαμους άνδρες για τις προστατευόμενες συζύγους τους. Προκειμένου οι γυναίκες που ήδη εξηρτώντο από παροχές κοινωνικής πρόνοιας⁶ να μην υποστούν σημαντική απώλεια εισοδήματος κατά τη συμπλήρωση της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως, χορηγήθηκε σ'αυτήν την κατηγορία, υπό τις περιγραφόμενες συνθήκες, δικαίωμα προσαυξήσεων επί παροχών γήρατος. Αυτή η δυνατότητα λήψεως προσαυξήσεως, η οποία είναι περιορισμένη τόσο από άποψη δικαιούχων όσο και από άποψη αντικειμένου, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να νοηθεί ως καθιέρωση νέας παροχής, υπό την έννοια της γενικής χορηγήσεως προσαυξήσεων σε συνταξιούχους γυναίκες λόγω συντηρουμένου συζύγου. Η παροχή αυτή δεν καταβάλλεται στις γυναίκες που κατά τη συμπλήρωση της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως αποσύρονται κανονικά από τον ενεργό επαγγελματικό βίο.

5 — Η εν λόγω κυβέρνηση παραπέμπει συναφώς στην απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992, C-9/91, Equal Opportunities Commission (Συλλογή 1992, σ. I-4297, σκέψεις 14 έως 19).

6 — Παροχές ασθένειας, αναπηρίας και ανεργίας.

17. Η Επιτροπή φρονεί ότι οι επίδικες διατάξεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρεκκλίσεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας και ότι, συνεπώς, δεν αντιβαίνουν προς την οδηγία αυτή.

18. Για να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν οι επίμαχες διατάξεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρεκκλίσεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', πρέπει να εξετασθεί καταρχάς το γράμμα της διατάξεως αυτής. Σε αυτήν γίνεται λόγος για προσαυξήσεις επί παροχών γήρατος για την προστατευόμενη σύζυγο. Οι επίμαχες προσαυξήσεις της συντάξεως χορηγούνταν αρχικά, δηλαδή πριν από την αλλαγή της νομοθεσίας το 1984, αποκλειστικά στους έγγαμους άνδρες λόγω της προστατευόμενης σύζυγου. Η αρχική διάταξη καλυπτόταν αναμφίβολα από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ'. Η τροποποίηση της νομοθεσίας άφησε ουσιαστικά άθικτη τη διάταξη αυτή. Η δυνατότητα λήψεως παρόμοιων προσαυξήσεων χορηγήθηκε απλώς σε έναν σαφώς προσδιοριζόμενο κύκλο προσώπων, δηλαδή στις γυναίκες που κατά τη συμπλήρωση της ηλικίας συνταξιοδότησεως είχαν ήδη αποσρθεί από τον ενεργό επαγγελματικό βίο και για τη συντήρησή τους ελάμβαναν παροχές ασθενοείας, αναπηρίας ή ανεργίας, στο πλαίσιο των οποίων τους χορηγούνταν προσαυξήσεις για τον εξαρτώμενο σύζυγο.

19. Η διατήρηση των προσαυξήσεων κατά τη συμπλήρωση της ηλικίας συνταξιοδότησεως, αποτέλεσμα της οποίας είναι η μετατροπή του δικαιώματος λήψεως παροχών ασθενοείας, αναπηρίας και ανεργίας σε

δικαίωμα λήψεως παροχών γήρατος, προορίζεται πράγματι — όπως εξέθεσε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου — να αποτρέψει τον κίνδυνο οι γυναίκες αυτές να υποστούν, από το χρονικό σημείο αυτό, σημαντική απώλεια εισοδήματος. Από νομοτεχνικής απόψεως, το μέτρο αυτό είναι ικανό να διασφαλίσει ορισμένη συνοχή κατά τη χορήγηση παροχών ασθενοείας, αναπηρίας, ανεργίας και γήρατος. Η φύση των παροχών, ως προσαυξήσεων επί μακροχρόνιων παροχών γήρατος λόγω της προστατευόμενης σύζυγου, δεν άλλαξε κατ' ουσίαν εξαιτίας της μερικής διευρύνσεως του κύκλου των δικαιούχων.

20. Προς στήριξη της απόψεώς της, η αιτούσα προσπαθεί να αντλήσει επιχειρήματα από τη διαφορετική διατύπωση αφενός του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ' και αφετέρου του άρθρου 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, στα οποία γίνεται λόγος, αντιστοίχως, για «προστατευόμενη σύζυγο» (unterhaltsberechtigte Ehefrau) και για «σύζυγο» (Ehegatte).

21. Κατά τη γνώμη μου, η σχέση μεταξύ του άρθρου 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', πρέπει να εξηγηθεί με βάση τη συστηματική ερμηνεία τους.

22. Μολονότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, θέτει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως για τις «προσαυξήσεις λόγω σύζυγου», η αρχή αυτή ισχύει, κατ' αρχήν,

για όλα τα συστήματα παροχών που εμπιπτουν στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', πρόκειται για «νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

- ασθενείας,
- αναπηρίας,
- γήρατος,
- εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθενείας,
- ανεργίας»

και, σύμφωνα με το στοιχείο β', για

«διατάξεις που αφορούν την κοινωνική πρόνοια, κατά το μέτρο που προορίζονται να συμπληρώσουν ή να υποκαταστήσουν τα συστήματα που αναφέρονται στην περίπτωση α'»⁷.

7 — Όπως εξετάθη κατά τη διαδικασία, το Ηνωμένο Βασίλειο εκπλήρωσε την υποχρέωσή του να εναρμονίσει τις προσαυξήσεις, καθώς τον 1984 τροποποίησε τη νομοθεσία του για τις παροχές ασθενείας, αναπηρίας και ανεργίας.

23. Η παρέκκλιση που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', για τη χορήγηση προσαυξήσεων έχει, αντιθέτως, στενότερο πεδίο εφαρμογής, δεδομένου ότι δεν εφαρμόζεται παρά μόνο «επί μακροχρόνιων παροχών αναπηρίας, γήρατος, εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθένειας», ενώ δεν αναφέρονται οι παροχές ασθένειας και ανεργίας. Επομένως, δεν υπάρχει καμία αντιστοιχία μεταξύ των πεδίων εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ'. Αν η σχέση των δύο αυτών πεδίων εφαρμογής παρίστατο γραφικώς, θα καθίστατο σαφές ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', αποτελεί *γνήσιο υποσύνολο* του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση. Επομένως, η επιλογή διαφορετικών όρων στις δύο διατάξεις — «προστατευόμενη σύζυγος» αφενός και «σύζυγος» αφετέρου — δεν είναι το αποφασιστικό κριτήριο για τη διάκριση των πεδίων εφαρμογής τους. Για τον λόγο αυτό, δεν θεωρώ πειστικό το επιχειρήμα που αντλεί η αιτούσα από το γράμμα των εν λόγω διατάξεων.

24. Απομένει να εξετασθεί το ζήτημα εάν το Ηνωμένο Βασίλειο, θεσπίζοντας τα άρθρα 45 και 45 A του Social Security Act, εφάρμοσε την παρέκκλιση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας κατά τρόπο σύμφωνο προς το πνεύμα και τον σκοπό της. Όπως ήδη ανέφερα επανειλημμένως, σκοπός της οδηγίας 7/97 είναι η *προοδευτική εφαρμογή* της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς την κοινωνική ασφάλιση⁸. Υπό το φως αυτού του σκοπού πρέπει να ερμηνευθούν και οι εν λόγω διατάξεις.

8 — Βλ. συναφώς τον τίτλο της οδηγίας, καθώς και μια αναφορά στις αιτιολογικές σκέψεις και στο άρθρο 1. Βλ. επίσης την απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992 στην υπόθεση C-9/91, Equal Opportunities Commission (Συλλογή 1992, σ. I-4292, σκέψη 14).

25. Μετά την τροποποίηση της νομοθεσίας το 1984, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν εξαντλεί πλέον πλήρως το περιθώριο που της παρέχει η παρέκκλιση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ'. Η νέα ρύθμιση μπορεί να θεωρηθεί ότι αξιοποιεί την παρέκκλιση σε μικρότερο βαθμό απ' ό,τι αυτή αξιοποιούνταν, θεμιτά, στο παρελθόν.

26. Κατά τη γνώμη μου, το σύστημα των προσαυξήσεων δεν εξέφυγε του πεδίου εφαρμογής της παρεκκλίσεως εξαιτίας της μερικής διευρύνσεως του κύκλου των δικαιούχων. Το γεγονός ότι στους δυνάμει δικαιούχους περιελήφθη μια ιδιαίτερη ομάδα γυναικών είναι ένα «βήμα» προς την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών όσον αφορά τη χορήγηση προσαυξήσεων.

27. Η νομική άποψη της αιτούσας θα είχε ως πρακτική συνέπεια μια λύση του τύπου «όλα ή τίποτα». Η πλήρης εξαίρεση των γυναικών από τον κύκλο των δικαιούχων θα καλυπτόταν από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', ενώ αντίθετα οποιαδήποτε μεταβολή της νομικής καταστάσεως προς όφελός τους δεν θα μπορούσε να συνιστάται *παρά μόνο* στην πλήρη εξίσωση.

28. Φρονώ ότι η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή δικαίως υποστήριξαν ότι αυτή η θεώρηση έχει ως αποτέλεσμα να εμποδίζει οποιαδήποτε πρόοδο, όσον αφορά την ένταξη γυναικών στον κύκλο των δικαιούχων, και ότι, επομένως, αντιβαίνει προς τον σκοπό της προοδευτικής επιτεύξεως της εξισώσεως. Η άποψη

αυτή θα κατέληγε, κατά πάσα πιθανότητα, στην παγίωση του status quo.

29. Στην περίπτωση της αιτούσας, η ερμηνεία αυτή οδηγεί στο δυσάρεστο γι' αυτήν αποτέλεσμα ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν της χορηγεί κανένα δικαίωμα λήψεως των προσαυξήσεων που ζητεί. Για όλες τις γυναίκες που έχουν ήδη ή θα έχουν στο μέλλον δικαίωμα λήψεως των εν λόγω προσαυξήσεων, αυτό αποτελεί πρόοδο σε σχέση με την προηγούμενη νομική κατάσταση.

30. Εξάλλου, δεν είναι αναγκαίο, στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, να διευκρινιστεί αν, στην περίπτωση της χορηγήσεως του εν λόγω δικαιώματος γενικά στις γυναίκες, πρέπει να αποφεύγεται οποιαδήποτε διακριτική μεταχείριση, αφού εδώ πρόκειται για μια περιορισμένη, από απόψεως ουσιαστικού πεδίου εφαρμογής, εξαίρεση από την εξαίρεση.

31. Από τα προεκτεθέντα θα ήθελα να συγκρατήσω ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας καλύπτει διατάξεις όπως εκείνες των άρθρων 45 και 45 A του Social Security Act.

Επί του τρίτου ερωτήματος

32. Απομένει συνεπώς να δοθεί απάντηση στο τρίτο ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο σχετικά με τα «συγκεκριμένα κριτήρια» για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Η έννοια του ερωτήματος είναι βέβαια ότι οι παρεκκλίσεις δεν πρέπει να υπερβαίνουν το κατάλληλο και αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο⁹.

33. Οι απόψεις των διαδίκων σχετικά με το ερώτημα αυτό μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

Η αιτούσα φρονεί ότι το ερώτημα αυτό είναι κρίσιμο, μόνο στην περίπτωση που δεν γίνει δεκτή η άποψή της. Εάν το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', έχει εφαρμογή, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να ελέγξει εάν η νομική ρύθμιση κείται εντός των ορίων της παρεκκλίσεως, οπότε τίθεται θέμα εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας.

Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστήριξε ότι στην προκειμένη υπόθεση

δεν υπάρχει περιθώριο για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Για την περίπτωση, ωστόσο, που το Δικαστήριο αποφανθεί ότι η αρχή αυτή έχει εφαρμογή εν προκειμένω, η εν λόγω κυβέρνηση επικαλείται επικουρικώς την άποψη που υποστήριξε ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven στην υπόθεση 9/91¹⁰, κατά την οποία η αρχή της αναλογικότητας έχει περιορισμένο πεδίο λειτουργίας, όταν πρόκειται για την εφαρμογή των άρθρων 7 και 8 της οδηγίας 7/97.

Η Επιτροπή φρονεί ότι η αρχή της αναλογικότητας δεν έχει εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση. Το ερώτημα που τέθηκε στην υπόθεση Thomas¹¹, περί της εφαρμογής αυτής της αρχής, ήταν διαφορετικό, διότι επρόκειτο για την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', το οποίο αφήνει περιθώρια εκτιμήσεως ως προς την ερμηνεία του στοιχείου του πραγματικού «συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές».

34. Το Δικαστήριο εφάρμοσε την αρχή της αναλογικότητας για να προσδιορίσει την έκταση των παρεκκλινουσών διατάξεων. Στην απόφαση Johnston¹² το Δικαστήριο

9 — Απόφαση της 15ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 222/84, Johnston (Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψη 38).

10 — Βλ. τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Van Gerven, της 12ης Μαΐου 1992 στην υπόθεση C-9/91 (όπ. π., σ. I-4318, σημείο 13).

11 — Απόφαση της 30ής Μαρτίου 1993 στην υπόθεση C-328/91, Thomas κ.λπ. (Συλλογή 1993, σ. I-1247).

12 — Βλ. απόφαση Johnston, όπ. π.

αποφάνθηκε σχετικά με την ερμηνεία της παρεκκλίσεως του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 76/207¹³ ως εξής:

«Εξάλλου, πρέπει να υπομνηστεί ότι, κατά τον καθορισμό της έκτασης κάθε παρέκκλισης από ένα ατομικό δικαίωμα, όπως η καθιερωθείσα από την οδηγία ισότητα μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, πρέπει να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας, αποτελούσα μέρος των γενικών αρχών του δικαίου που συνιστούν τη βάση της κοινοτικής έννομης τάξης. Η αρχή αυτή απαιτεί όπως οι παρεκκλίσεις μη υπερβαίνουν τα όρια των ενεργειών που είναι κατάλληλες και αναγκαίες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού»¹⁴.

35. Ο ρόλος του εθνικού δικαστηρίου κατά την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας μπορεί να περιγραφεί ως ακολούθως. Εάν η εκτίμηση περιλαμβάνει την εξέταση και την αξιολόγηση πραγματικών στοιχείων, η εκτίμηση αυτή εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου έχει αχθεί η διαφορά¹⁵. Ωστόσο η αρχή της αναλογικότητας δεν λαμβάνεται υπόψη παρά μόνο αν υπάρχει περιθώριο εκτιμήσεως.

36. Στις υποθέσεις C-9/91¹⁶ και C-328/91¹⁷, στις οποίες τα αιτούντα δικαστήρια είχαν υποβάλει ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, ετίθετο θέμα ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7, το οποίο περιέχει μια αόριστη νομική έννοια¹⁸. Ούτε σ' αυτές τις υποθέσεις το Δικαστήριο προέβη σε ρητή εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας.

37. Στην υπόθεση C-9/91, ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven τόνισε ότι η αρχή αυτή έχει περιορισμένη ισχύ κατά την εφαρμογή των άρθρων 7 και 8 της οδηγίας 79/7, επειδή οι διατάξεις αυτές περιέχουν ήδη μια στάθμιση συμφερόντων¹⁹.

38. Στην υπόθεση C-328/91, ο γενικός εισαγγελέας Tesauo υποστήριξε την άποψη ότι η αρχή της αναλογικότητας δεν είναι αφ' εαυτής σημαντική σ' αυτό το πλαίσιο²⁰.

39. Όλοι αυτοί οι συλλογισμοί δεν έχουν πρακτική σημασία παρά μόνο αν γίνει κατ'

13 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας, ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70.

14 — Βλ. απόφαση Johnston, όπ. π., σκέψη 38.

15 — Βλ. απόφαση Johnston, όπ. π., σκέψη 39.

16 — Απόφαση της 17ης Ιουλίου 1992 στην υπόθεση C-9/91, όπ. π.

17 — Βλ. απόφαση Thomas κ. λπ., υποσημείωση 9.

18 — «Συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές».

19 — Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Van Gerven (όπ. π., σημείο 13).

20 — Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Tesauo (όπ. π., σημείο 14).

αρχήν δεκτό ότι η αρχή της αναλογικότητας έχει εφαρμογή. Στην παρούσα υπόθεση τίθεται θέμα καθορισμού του πεδίου εφαρμογής της παρεκκλίσεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 7/97. Το κείμενο της διατάξεως αυτής δεν περιέχει καμία αόριστη νομική έννοια. Σύμφωνα με την ερμηνεία των εφαρμοστέων διατάξεων

που υποστηρίχθηκε ανωτέρω, η εθνική ρύθμιση παραμένει εντός του πλαισίου της παρεκκλίσεως. Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν είναι αναγκαία η οροθέτηση της παρεκκλίσεως, η οποία θα προϋπέθετε ορισμένη στάθμιση των συμφερόντων. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο δεν χρειάζεται να εφαρμόσει την αρχή της αναλογικότητας.

Γ — Πρόταση

40. Προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα ως εξής:

Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 79/7 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καλύπτει διατάξεις όπως εκείνες των άρθρων 45 και 45 A του Social Security Act, καθόσον διευρύνουν τον κύκλο των δικαιούχων, ώστε να περιλαμβάνει και ορισμένη κατηγορία γυναικών, έστω και αν τα κριτήρια προσδιορισμού αυτής της κατηγορίας προσώπων φαίνονται να αποτελούν μια πρόσθετη προϋπόθεση που επιβάλλεται στις γυναίκες για την κτήση του σχετικού δικαιώματος.

Υπό τις περιγραφόμενες συνθήκες δεν εφαρμόζεται η αρχή της αναλογικότητας.